

Dadaizem:

Leta 1916 je pisatelj **Hugo Ball** okoli sebe zbral nekaj umetnikov različnih disciplin.

Ker mu je za to skupino manjkalo ime, je nož zabil v nemško-francoski slovar in konica se je zapičila v besedo »dada« (fr.: *konjiček*). Po drugi verziji sta Hugo Ball in **Huelsenbeck** naletelo na besedo, ko sta v slovarju iskala ime za takratno pevko kabareta »Madame le Roi«.

Marcel Janco, dadaist, pa trdi, da so si zgodbo o nožu izmislili šele veliko kasneje. Resnica bi naj bila namreč veliko manj poetična. Verjetno je na ime vplival šampon »DADA«, ki je bil takrat v Zürichu zelo razširjen.

Dadaizem je postavil pod vprašaj celotno dotedanjo umetnost. Njeno abstraktnost oziroma estetiko je popačil s satiričnim pretiravanjem in tako ustvaril nesmiselna umetniška dela. Težko je razločevati med »resnimi« umetniškimi deli dadaizma in takimi, ki služijo le kot »antiumetniška« dela, torej kot satira obstoječe umetnosti.

Med prvo svetovno vojno se je dadaizem razširil po celi Evropi. Kopičili so se provokativni protesti umetnikov zoper vojno in umetnost.

Prva centrala dadaistov je bil **Kabaret Voltaire**. Nahajal se je nedaleč od Leninovega stanovanja. Več kot eno leto so se tam združevali, razpravljali, plesali, peli, govorili, žvižgali in tolkli - preizkušali so torej celoten repertoar svojega gibanja. Po zaprtju kabareta so se preselili v **Galerijo dada**.

Umetnost

Med najpomembnejšimi ustvarjalnimi disciplinami dadaizma je bila »glasovna poezija«. Ta je zavračala jezikovni pomen in je poskušala uporabljati jezik kot čisto formalen glasovni material, torej popolnoma brez pomenske plati. Semantika izgine, v ospredje prodre zvočnost besed - lirika prevzame značilnosti glasbe. To vrsto poezije je prvič predstavil Hugo Ball leta 1917 v Galeriji dada. Svojo umetnost je utemeljil takole: »*S temi pesmimi smo se odrekli jeziku, ki opustoša - jeziku, ki ga je iznakazilo novinarstvo.*«

Za dadaiste je bilo kot ustvarjalni princip prav tako pomembno **naključje**. **Hans Arp** je recimo v svojem ateljeju dolgo delal na neki sliki. Nezadovoljen je slednjič platno raztrgal in ostanke razmetal po tleh. Ko je nato kasneje po naključju spet pogledal na drobce na tleh, ga je presenetila njihova razporeditev. Bila je točno takšna, kakor si jo je zamišljal od vsega začetka. Isti princip naključja je Arp uporabil tudi v svoji poeziji. Besede je naključno izbiral med članki v dnevnem tisku, velikokrat z zaprtimi očmi. Te pesmi iz leta 1917 je nato poimenoval »Arpadi«.

Dadaizem je poniknil v 20-tih letih prejšnjega stoletja. Ustvarjalce je enostavno ta koncept nehal zanimati. Toda inspiriral je naslednike med umetniškimi smermi: konkretno poezijo, letrizem, moderni performans, ...

Pomen

Dejanski vpliv dadaizma na upodabljajočo umetnost je težko definirati. Toda pogosto se kot naslednika dadaizma definira **surrealizem**. Prav tako je vprašljiv vpliv dadaizma na glasbo - čeprav nekateri recimo menijo, da je dadaizem vplival na pesem skupine *Trio*, »Da da da«.

Dadaizem se lahko razume tudi kot umetniška reakcija na tragedijo prve svetovne vojne. Ker se je na eni strani zgodil propad obstoječih vrednot in norm, se je temu na drugi strani zoperstavila svobodna in nespoštljiva umetnost, ki je meščane provocirala in blatila.

Ne glede na vse se je dadaizem obdržal vse do danes. Uporabljajo ga predvsem nekateri kabaretisti kot orožje sarkastične kritike umetnosti. Najpomembnejši povojni predstavnik je bil **Ernst Jandl**.

Pomembni dadaisti

- [Hans Arp](#) (1886-1966)
- [Johannes Theodor Baargeld](#) (1892-1927)
- [Hugo Ball](#) (1886-1927)
- [Marcel Duchamp](#) (1887-1968)
- [Max Ernst](#) (1891-1976)
- [George Grosz](#) (1893-1959)
- [Hans Richter](#) (1880-1976)
- [Kurt Schwitters](#) (1887-1948)
- [Tristan Tzara](#) (1896-1963)
- [Johannes Baader](#) (1875-1955)
- [John Heartfield](#) (1891-1968)
- [Richard Huelsenbeck](#) (1892-1974)
- [Marcel Janco](#) (1895-1984)

ALEŠ BERGER – DADAIZEM

- **IZVOR IZRAZA**
- **POMEN IZRAZA IN ČASOVNI / PROSTORSKI OKVIR**

Tristan Tzara: »*Dada ne pomeni nič.*«, »*Manifest dada, 1918*«

Ni mu bilo všeč, da je iz dada → dadaizem, ki je nato obveljal kot literarno-zgodovinska oznaka za določeno gibanje v literaturi in umetnosti.

- Začetki dadaizma segajo v leto 1916, konča pa se 1922. Iz Švice se je selil v druge evropske dežele, in to na dva načina:
 - s potovanji neposrednih udeležencev
 - z njihovimi publikacijami
- Gibanje je imelo več časovnih razdobj in razvojnih stopenj, ki so vezana na mesta:

1. ZÜRICH

- leta 1916 je v časopisu »*Cabaret Voltaire*« (tako se je imenovalo tudi umetniško shajališče = avantgardističen lokal) v Zürichu prvič natisnjena beseda *dada*; izdal in uredil jo je **Hugo Ball**; tu se je seznanil z Jancom, Tzarajem in Hansom Arpom.
- V kabaretu so recitali pesmi Apollinaire, Rimbauda in drugih dekadentnih pesnikov, cilj kabareta pa je bil druženje umetnikov, ne glede na njihove težnje. Predstave so se začele spreminjati v manifestacije, skupina se usmeri predvsem v literaturo, hkrati pa napada meščansko družbo in njene vrednote. Usodni nemir prinese Huelsenbeck z govorom manifesta Dada 1916; »*Našli smo Dada, smo Dada in imamo Dada. Dada ne pomeni nič, katerega pomen je, da nekaj pomeni!*«
- Uprizarjali so tudi pesmi italijanskega futurizma ali pa so jih izumili sami = bruitistične pesmi. Vzdušje je mešanica zmede, izzivalnosti, napadalnosti, zafrkancije... Dadaisti so pod pretvezo literarnega nastopa stregli občinstvu svojo filozofijo.
- Nov duhovni vodja skupine postaja **Tristan Tzara** > 1917 v Zürichu odprejo »*Galerijo dada*« (razširitev dadaizma na likovno področje)
- Revija »*Dada*« izhaja 1917-1919; 4 številke; s prispevki želijo predstaviti utemeljitelje futurizma, kubizma in ekspresionizma;
- Pojavi se **Francis Picabia** – med züriške dadaiste vnese skrajne radikalne tendence, ki jih je z **Marcelom Duchampom** (ready-made instalacije) uveljavljal v ZDA. Podobno kot Duchamp je razstavljal tudi **Man Ray** v New Yorku. > ta trojica je izdala časopis »291« → »391«;

Manifest dada, 1918

- osrednje besedilo v reviji *Dada*
- Tzara pometa s temeljnimi vrednotami civilizacije
- negira vse umske spoznavne: filozofija, logika, psihoanaliza, kritika, uporabne znanosti...
- kritizira umetnost iz dobičkonosnosti
- bojni klic: »*Naj vsakdo vpije: Opraviti je treba veliko dela. Počistiti. Pomesti!*«
- duh dada je spontan, prinaša zmedo, nered, nima cilja in smotra
- tisti, ki so dada, ohranjajo svojo svobodo
- manifest konča s člankom o dadaističnem studu
- dada je totalen odnos do sveta, nenadzorovano razdiranje ustaljenih razmerij, spontanost trenutkov brez misli na prihodnost
- dada je torej antiprogram

Zadnja številka revije izide maja meseca 1919 > opazna je navzočnost mlajših pariških avantgardistov: **Louis Aragon, Andre Breton**... ter nemških dadaistov

2. BERLIN

R. Hueselbeck je leta 1917 odpotoval v Berlin kjer se je povezal s sodelavci napreden revije »*Neue Jugend*« > **Herzfeld, Yung, Husmann**..., ampak tu niso hoteli izvajati provokacij, ki bi bila sama sebi namen > raje so imeli možnost, da bi razdiralnost v literaturi uporabili kot orodje v revolucionarni akciji. Dada postane zavestno propagiranje revolucionarnih idej, kar jih oddalji od züriških izhodišč.

Časovno zaporedje dogodkov:

- 1918: odprejo »Club dada« (umetnost postane sredstvo za širitev rev. idej)
- 1919-20 > revija »Der Dada«; 3 številke
- 1920 > publikacije »Dadamess« , »Dada-Almanach«; s tem je dadaizma v Berlinu konec

3. KÖLN (dve reviji: »Bulletin D««^{Dada dvomi o vsem«}, »Pravi dadaisti so proti dada« , »Die Schammade«)

4. PARIZ

- 1919: revija »Littearture«; **A. Breton, P. Soupault, L. Aragon, P. Eluard**; ta revija je pomembna za genezo nadrealističnega gibanja
- 1920 > vrsta prireditev in publikacij: prireditve »Prvi petek Literature« (branje manifestov), »Obtožnica in sojenje Mauriceu Barresu« (Barres je akademik, pisatelj, fr. nacionalist)
- **revije »Cannibale«, »Proverbe«, »New York dada«, »Dada na prostem«**

Tudi drugod je bil dadaizem prisoten: Italija, Nizozemska > **Kurt Schwitters!!!**, Dunaj, Zagreb...

ZNAČILNOSTI DADAIZMA

Radikalno gibanje, ki se je zavestno odrekalo vrednotam meščanske družbe in kulturnemu izročilu evropske civilizacije
Prekinitev s preteklostjo = zanikovalen odnos do tradicije
Dada se je rodil iz upora in zahteva popolno soglasje posameznika s temeljnimi potrebami njegove narave
Želja po totalnosti in vseobsegajoči razdiralnosti
Leposlovje, upodabljaljoče umetnosti
Prepričanje o relativnosti dogem in norm
Dvom o umetnosti kot najbolj dragocenem izdelku človeka > neposredna protiumetniška praksa dadaistov
Zanikanje vseh estetskih kategorij
Jezik: zvočnost > ni več semantičnega pomena, deli besed, kombinacije, ki imajo zvočno predstavo, različna velikost črk, ukinitvev besed in pomenov besed > ustvarjajo nov jezik, ready-made poezija...
Izzivalnost, porogljivost, neposrednost, želja po infantilnosti = odkrivanje pozabljenega sveta naključij, inovativnost, iracionalnost
Podobnosti s futurizmom